

УДК 37.03:316.61

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/19.168139>**Ірина ФІРЦОВА,**

orcid.org/0000-0003-3765-879X

здобувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
 Центральноукраїнського державного педагогічного університету
 імені Володимира Винниченка
 (Кропивницький, Україна) firsovairina322@gmail.com

ПРОБЛЕМНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА-ПЕДАГОГА

Стаття присвячена проблемі активізації професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога. Під професійною соціалізацією особистості ми розуміємо процес її адаптації до умов та особливостей професійного становлення. Здобуття індивідом певної професії, як правило, означає його входження, а потім і належність до певної соціальної групи або прошарку. Навчання у вищому навчальному закладі – це сходинок до подальшої соціалізації особистості, ефективність якої багато у чому визначає її подальшу соціалізацію. Професійною соціалізацією необхідно управляти і створювати оптимальні педагогічні умови для її ефективності. Однією з умов успішної професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога є науково-дослідницька діяльність. Науково-дослідницька діяльність дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати фахівців з високим творчим потенціалом, активізує професійну соціалізацію майбутнього викладача-педагога.

Ключові слова: майбутній викладач-педагог, професійна соціалізація, професійна підготовка, науково-дослідницька діяльність.

Iryna FIRSOVA,

Applicant of the Department of Pedagogy and Educational Management,
 Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University
 (Kropyvnytskyi, Ukraine) firsovairina322@gmail.com

PROBLEM-RESEARCH ACTIVITY AS A CONDITION OF ACTIVIZATION OF THE PROFESSIONAL SOCIALIZATION OF THE FUTURE TEACHER-PEDAGOGUE

The article is devoted to the activation of the professional socialization of the future teacher-pedagogue. Social groups cannot exist outside professional groups. Acquiring a particular social group or stratum. Higher educational institution as an institution of socialization is a certain sphere of human activity the quality of which is determined by a number of parameters, for example, the quality of teaching, the organization of educational activities, the system of social relations existing in an educational institution between subjects of socialization, the introduction of innovative technologies, the level informatization, etc. The level of these characteristics depends not only on the result of the higher educational institution's activity, but also on the effectiveness of the socialization process.

Socialization is a complex and long process of incorporating an individual into the system of social relations and relationships, of his active interaction with the environment, in which he learns patterns of behavior, social norms and values necessary for his successful life in this society. In the process of socialization, the person "tries" on himself and performs various roles, which are called social. Through the role a person has the opportunity to identify himself.

Mastering a particular profession usually means his entering, followed by belonging to a particular social group or stratum. Studying at a higher educational institution is a step towards further socialization of the individual, whose effectiveness largely determines its further socialization. Professional socialization is necessary to manage and create optimal pedagogical conditions for its effectiveness. One of the conditions for the successful professional socialization of the future teacher-pedagogue is research and development. In connection with the new requirements for the quality of training graduates, responding to the needs of accelerated scientific and technical and socio-economic development of the country, research activities are considered as an important factor in improving the entire system of training future teacher-pedagogue. The research activity allows to deepen the professional orientation of education, to train specialists with high creative potential, activates the professional socialization of the future teacher-pedagogue. Research activity is an expansion of the field of educational and cognitive activity of future teachers-educators. It is a factor in the self-realization of the individual, a means of realizing the interests and inclinations of future specialists, instilling interest in scientific thought.

Key words: future teacher-pedagogue, professional socialization, professional training, research activity.

Постановка проблеми. У зв'язку з новими вимогами до якості підготовки випускників, відповідаючи на потреби прискореного науково-технічного і соціально-економічного розвитку країни, науково-дослідницька діяльність розглядається як важливий фактор удосконалення всієї

системи підготовки майбутнього педагога-викладача. Науково-дослідницька діяльність дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати спеціалістів з високим творчим потенціалом, активізує професійну соціалізацію майбутнього викладача-педагога.

Соціальні групи не можуть існувати поза групами професійними. Здобуття індивідом певної професії, як правило, означає його входження, а потім і належність до певної соціальної групи або прошарку. Вищий навчальний заклад як інститут соціалізації є певною сферою діяльності людини, якість якої визначається рядом параметрів, наприклад, якістю викладання, організацією виховної діяльності, системою соціальних зв'язків, які наявні у навчальному закладі між суб'єктами соціалізації, впровадженням інноваційних технологій, рівнем інформатизації тощо. Від рівня цих характеристик залежить не тільки результат діяльності вищого навчального закладу, а й ефективність процесу соціалізації.

Аналіз досліджень. Палітра оцінок, поглядів, підходів, концепцій соціалізації достатньо різноманітна. Але дати вичерпну відповідь на існуючі питання, які й становлять проблему соціалізації (зокрема професійної) людини, можна тільки на шляхах інтеграції наукового знання і цілісного підходу до дитини, а також при орієнтації на гуманізацію самої освіти.

У педагогічній науці соціалізація є предметом стійкого наукового інтересу. Так, концепції соціалізації, виховання й розвитку особистості дитини знайшли свій розвиток у дослідженнях В. Біблера, Б. Вульфова, В. Давидова, І. Іванова, Д. Колесова, В. Коротова, В. Краєвського, А. Петровського, Д. Ельконіна та інших. Дослідженню проблем становлення особистості та її соціалізації присвятили свої праці Т. Алексеєнко, Є. Ануфрієв, Л. Буєва, М. Глухова, С. Гольдентріхт, Г. Смирнов, А. Мудрик та інші. Соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей розглядали В. Абраменкова, К. Абульханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Леонтьєв, Д. Фельдштейн.

Навчання у вищому навчальному закладі – це сходинка до подальшої соціалізації особистості, ефективність якої багато у чому визначає її подальшу соціалізацію. Професійною соціалізацією необхідно управляти і створювати оптимальні педагогічні умови для її ефективності. Однією з умов успішної професійної соціалізації є науково-дослідна діяльність студентів.

Загальні питання організації дослідницької діяльності студентів досліджено у працях В. Воробйова, С. Гончаренка, А. Кушнірук, Д. Пойя, В. Прошкіна, С. Ракова, Т. Сидорчук, О. Скафи, В. Шахова та інших.

Мета статті – обґрунтувати, що дослідна діяльність є однією з умов активізації професійної соціалізації майбутніх викладачів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація це складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням, у результаті якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у даному суспільстві. Соціалізація може відбуватися як в умовах стихійного впливу на особистість різноманітних життєвих обставин суспільства <...> а також і в умовах виховання (Петровский, 1990: 373).

Ми погоджуємося із В. В. Радулом, що «у процесі соціалізації особистість «приміряє» на себе і виконує різні ролі, які називаються соціальними. Через ролі особистість має можливість виявити себе. За динамікою ролей, що виконуються можна отримати уявлення про входження у соціальний світ, які були пройдені особистістю. Про досить хороший рівень соціалізації свідчить здатність людини входити до різних соціальних груп органічно, без демонстративності і без самоприниження (Радул, 2013: 14).

У контексті концепції інтегрально-соціальної природи (сутності) людини соціалізація з необхідністю постає як цілісний процес, специфічна функція і модальність людської сутності й результується у потенційній універсальності і багатоманітності людини. Механізмами соціалізації людини, що зростає є: здатність до ідентифікації (ототожнення) себе з іншими, що дозволяє виявляти і брати новий зміст від іншої (людини, групи, суспільства); здатність до індивідуалізації свого Я (відокремлення), що дозволяє робити даний зміст власне своїм – персоніфікованим у відповідності з рівнем розвитку своєї тілесності, когнітивності, емоційно-вольової сфери (Филиппова, 2000).

Коли мова йде про навчання професійній діяльності, то мало сформувати майбутнього фахівця необхідну систему знань, навичок та умінь. Необхідно розкрити перед ним не на словах, а на ділі значення його майбутньої професії для суспільства й показати перспективи його розвитку у суспільстві, що забезпечує ця професія.

Узагальнюючи вищезгадане, під професійною соціалізацією особистості розуміємо процес її адаптації до умов та особливостей професійного становлення. Професійна соціалізація особистості визначається інтенсивністю, глибиною та розмаїттям взаємозв'язків.

Цілісність викладача-педагога є необхідною у силу своєї професійної спрямованості. Виконуючи соціально задану спільну діяльність, педагог як цілісна особистість обов'язково розширює діапазон взаємозв'язків із соціальним життям,

традиціями й культурними нормами і нарешті, значно широко – із багатоманітним світом культури людства, наближуючи й реалізуючи свою діяльність в її загальному змісті. Викладач як цілісна особистість прагне до універсалізації свого духовного досвіду. Тобто, він вступає у сферу загальної праці.

У процесі соціалізації найбільше зазнають змін такі параметри самоактуалізації, як контактність, креативність, гнучкість – усі мають тенденцію до зниження. Крім того, знижується й показник шкали підтримки, що свідчить про посилення залежності, конформності, спрямованості на інших, орієнтації на соціальні норми. Тобто, соціалізація має свою специфіку, яка виявляється насамперед у зниженні самоактуалізації й посиленні просоціальності.

У процесі навчання передається не тільки інформація про предмет, але і певні ціннісні, морально-етичні та інші установки, які сприяють формуванню особистості та соціалізації студента.

Відомий дослідник В. Т. Лисовський зазначає, що перегляд цілей вищої освіти передбачає висунення на перший план головними завданнями вищого навчального закладу завдання щодо реалізації потреби особистості в інтелектуальному, культурному та моральному розвитку, створення умов для професійного зростання та удосконалення (Лисовський, 2001: 144).

Соціальна активність на різних стадіях життєвого шляху залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів. Д. І. Фельдштейн наголошує: «Вона є базовою для розвитку критичності, здатності змінювати засвоєні стереотипи й способи діяльності, на ній ґрунтується й готовність до саморозвитку та самоудосконалення» (Фельдштейн, 1984: 9).

«Соціальна активність молоді, – зазначає В. Терлецький, – риса життєдіяльності, яка розвивається і має своєрідну логіку розвитку в основних групах молоді залежно від загального процесу життєвого самовизначення» (Терлецький, 1990: 148).

Сьогодні активне залучення студентів до науково-дослідницької діяльності – вимога часу. Останні тенденції розвитку педагогічної думки вимагають переусвідомити традиційне розуміння освіти: освіта сьогодні розглядається не як процес передання певної суми знань, а як перманентний процес оволодіння основними освітніми принципами, в якому студент відіграє активну роль. Мета організації науково-дослідної діяльності студента – надання максимальної можливості для розвитку особистості, творчої індивідуальності,

розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності, формування потреби безперервного самостійного поповнення знань. Науково-дослідницька діяльність вдосконалює не лише інтелектуальний рівень, а й формує специфічні навички та звички, відповідний склад мислення та спілкування.

Науково-дослідна діяльність студентів – це діяльність, пов'язана з пошуком відповіді на творчу, дослідницьку задачу зі задалегідь невідомим рішенням. Вона включає у себе наступні етапи: постановку проблеми; вивчення теорії, що присвячена означеній проблематиці; добір методик дослідження і практичне оволодіння ними; пошук необхідного матеріалу, його аналіз та узагальнення; власні висновки (Беляев, 2010: 189).

Визначальною у навчально-дослідницькій діяльності студента є актуалізація професійно-значущих знань – як процес проведення з потенційного стану в актуальну дію раніше набутих знань, їх відтворення та перенесення у нові ситуації, використання з метою встановлення зв'язку з навчальним матеріалом, що підлягає засвоєнню. Актуалізація професійно-значущих знань має наступні рівні: низький, що вказує на певні труднощі у відтворенні студентами накопичених знань, допущення значних помилок у викладанні навчального матеріалу, його недостатній обсяг і незначний зв'язок із суміжними дисциплінами; середній, що вказує на неповний обсяг відтвореного матеріалу студентом, ситуативне встановлення міжпредметних зв'язків; високий, що відображає високий рівень засвоєння знань, відсутність помилок, наявність міжпредметних зв'язків, бачення перспектив розвитку явища у контексті навчального процесу (Анисимова, 2009: 38).

Сьогодні деякі науковці стверджують, що навчально-дослідницька і науково-дослідницька робота студентів – це два основних напрямки одного поняття: «науково-дослідницька діяльність студентів ВНЗ здійснюється за наступними напрямками: 1) навчально-дослідницька, що є невіддільним елементом навчального процесу та входить до календарно-тематичних і навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів; 2) науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом у межах студентського науково-творчого товариства» (Кловак, 2003: 38).

А. А. Лебедев, наприклад, під навчально-дослідницькою роботою розуміє таку «роботу студентів, що забезпечує придбання ними необхідних навичок творчої, дослідницької діяльності. Завершується ця робота самостійним вирішенням студентом завдання, вже розробленого у науці або

техніці». Науково-дослідницькою він називає таку науково-технічну роботу студента, виконавши яку, він «одержує новий для науки або техніки результат» (Лебедев, 1976: 49).

Науково-дослідницька діяльність майбутніх викладачів-педагогів буде ефективною, якщо вона буде правильно вмотивована, буде приносити реальну наукову та прикладну користь. Формування ж позитивної мотивації до науково-дослідницької діяльності студентів буде успішним, якщо реалізовувати особистісно-орієнтований підхід; здійснювати наступність у формуванні досвіду науково-дослідної діяльності на всіх етапах навчання; забезпечувати включення кожного студента до спеціально організованої діяльності, що передбачає її гуманістичну спрямованість, вільний вибір, задоволення потреб майбутніх викладачів-педагогів у самореалізації творчих здібностей; враховується наукова, гуманітарна й культурологічна спрямованість освіти; здійснюється організаційно-методичне забезпечення науково-дослідної діяльності.

У ході здійснення науково-дослідницької роботи у студентів розвивається творче мислення, виховується потреба застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності. Діяльність з виконання дослідження сприяє формуванню свідомої особистої причетності до суспільно значущих справ. Майбутній фахівець повинен розвинути навички самостійної творчої наукової роботи, сформувати коло своїх наукових інтересів, оволодіти нормами та науково-методичними принципами експериментальної та дослідної діяльності. Науково-дослідницька діяльність виконує важливі функції. Вона покликана, по-перше, забезпечити оволодіння методами наукового пізнання у процесі пошуку цих методів і їх застосування. По-друге, вона формує риси творчої діяльності. По-третє, є умовою формування інтересу, потреби у такій діяльності, адже поза діяльністю, мотиви, що проявляються в інтересі і потребі, не виникають. Однієї діяльності для цього недостатньо, але без неї ця мета не може бути досягнутою. По-четверте, науково-дослідницька діяльність дає повноцінні, добре осмислені знання, які можуть бути оперативно і гнучко застосовані. З точки зору науково-дослідницької діяльності, принципово важливо пам'ятати, що готові висновки, які пропонуються до безумовного засвоєння у підручнику або викладені вчителем, створюють в учня враження закінченого і безперечного знання. Така подача знань економічна і компактна, але вона спростовує найважливішу рису інформації – її відносний характер, схильність до перегляду.

Викладач вищого навчального закладу не є сьогодні єдиним носієм знань, він дедалі перетворюється на фаселітатора, тобто старшого радника, консультанта, який заохочує та залучає учня до навчальної діяльності, сприяє розвитку його особистісних характеристик. Не формувати, а розвивати особистість у процесі свідомої, мотивованої, індивідуальної діяльності для розв'язування завдання.

Науково-дослідницька діяльність є невіддільною частиною професійної підготовки майбутнього викладача-педагога. Дослідницькі вміння полягають у здатності усвідомлено здійснювати дії з пошуку, відбору, переробці, аналізу, створення, проектування і підготовку результатів пізнавальної діяльності, спрямованої на виявлення об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку. Дослідницька діяльність студентів регламентована навчальним планом і робочими програмами дисциплін. Загальноприйнятими вважаються наступні форми науково-дослідницької роботи: виконання лабораторних робіт; написання рефератів; підготовка доповідей; виконання завдань, що містять елементи наукових досліджень; виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру під час виробничих практик; курсові, кваліфікаційні роботи.

Необхідно зазначити, що у науковій літературі взаємодія розглядається найбільш часто у контексті спілкування і як спілкування. І поняття взаємодія та спілкування використовуються як взаємодоповнювальні. При цьому взаємодія характеризується як гранично загальна характеристика спілкування (Паригін, 1971: 247). «У структурі спілкування можна розрізняти, – зазначає Б. Д. Паригін, – наступні основні аспекти, які характеризують взаємодію як процес: а) сукупної, кооперативної діяльності; б) інформаційного зв'язку; в) взаємовпливу; г) взаємовідносин; д) взаєморозуміння. Вся структура спілкування як процесу взаємодії повинна розглядатися історично і у динаміці» (Паригін, 1971: 250).

Сам феномен взаємодії у соціальному світі доцільно розуміти як особливий стан, що передбачає відповідну позицію-диспозицію взаємодіючих суб'єктів (які постійно включені у взаємодію, тому що ми ніколи не маємо справу з речами у собі, тобто з речами поза взаємодією суб'єкт-об'єктів і їх множинними характеристиками, і одночасно складний процес дії – руху (Мамардашвілі, 1997: 140).

Висновки. Навчання у вищому навчальному закладі – це сходинка до подальшої соціалізації особистості, ефективність якої багато у чому визначає її подальшу соціалізацію. Професійною

соціалізацією необхідно управляти і створювати оптимальні педагогічні умови для її ефективності. Однією з умов успішної професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога є науково-дослідницька діяльність. Науково-дослідницька діяльність це розширення поля навчальної та пізнавальної діяльності майбутніх викладачів-педа-

гогів. Вона дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати фахівців з високим творчим потенціалом, є чинником самореалізації особистості, засобом реалізації інтересів та нахилів майбутніх фахівців, прищеплення інтересу до наукової думки, активізує професійну соціалізацію майбутнього викладача-педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимова В. А. Исследовательская деятельность студентов в контексте личностно развивающего профессионального образования. *Alma mater (Вестник высшей школы)*. № 1. 2009. С. 38–41.
2. Беляев Ю. І. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету. *Педагогічний альманах*. Випуск 6. 2010. С. 188–191.
3. Кловак Г. Т. Основы педагогических исследований: навчальный посібник для вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів: Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.
4. Лисовский В. Т. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. М.: Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2001. 144 с.
5. Лебедев А. А. УИРС и НИРС. *Вестник высшей школы*, Вып. 7. 1976. С. 49–53.
6. Мамардашвили М. К. *Картезианские вариации*. М.: Аграф, 1997. 320 с.
7. Парыгин Б. Д. *Основы социально-психологической теории*. М.: Мысль, 1971. 351 с.
8. *Психологический словарь* / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
9. Радул В. В., Галета Я. В. *Основы социализации личности: навчальный посібник*. Кировоград: ФО-П Александра М. В., 2013. 232 с.
10. Терлецкий В. Н. *Жизненная позиция личности: проблемы методологии и теории*. К., Одесса: Лыбидь, 1990. 203 с.
11. Филиппова Л. В. *Социализация личности и педагогическая деятельность общества: дис. ... канд. филос. наук*. Пермь, 1985.
12. Фельдштейн Д. И. *Взаимосвязь возможностей образования и психологических закономерностей развития мотивационно-потребностной сферы личности. Проблемы мотивации общественно-полезной деятельности школьников*. М., 1984. С. 3 – 31.

REFERENCES

1. Anisimova V. A. Issledovatel'skaya deyatelnost studentov v kontekste lichnostnorazvivayushchego professionalnogo obrazovaniya [Research activities of students in the context of personal development vocational education]. *Alma mater (Vestnik vyisshey shkoly)*, 2009, Nr 1, pp. 38–41. [in Russian]
2. Bieliaiev Yu. I. Naukovo-doslidna diialnist studentiv u strukturi roboty universytetu [Research activities of students in the structure of the university's work]. *Pedahohichnyi almanakh*, 2010, Vypusk 6, pp. 188–191. [in Ukrainian]
3. Klovak H. T. Osnovy pedahohichnykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk dlia vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Fundamentals of pedagogical research: a textbook for higher pedagogical educational institutions]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi tsentr naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii, 2003, 260 p. [in Ukrainian]
4. Lisovskiy V. T. Akmeologicheskaya teoriya povysheniya kachestva podgotovki spetsialistov obrazovaniya [Akmeologic theory of improving the quality of training of education professionals]. М.: Issled. tsentr problem kachestva podgot. Spetsialistov, 2001, 144 p. [in Russian]
5. Lebedev A. A. UIRS i NIRS [UIRS and NIRS]. *Vestnik vyisshey shkoly*, Vyip. 7, 1976, pp. 49–53 [in Russian]
6. Mamardashvili M. K. *Kartezianskie variatsii* [Cartesian variations]. М.: Agraf, 1997, 320 p. [in Russian]
7. Paryigin B. D. *Osnovy sotsialno-psihologicheskoy teorii* [Fundamentals of socio-psychological theory]. М.: Myisl, 1971, 351 p. [in Russian]
8. *Psihologicheskii slovar* [Psychological dictionary]. Pod red. A. V. Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. 2-e izd., ispr. i dop. М.: Politizdat, 1990, 494 p. [in Russian]
9. Radul V. V., Galeta Ya. V. *Osnovy sotsializatsiyi osobistosti: navchalnyy posibnik* [Fundamentals of social and economic development: a naval messenger]. Kirovograd: FO-P Aleksandrova M. V., 2013, 232 p. [in Russian]
10. Terletskiy V. N. *Zhiznennaya pozitsiya lichnosti: problemy metodologii i teorii* [Personal life: the problems of methodology and theory]. К., Odessa: Lyibid, 1990, 203 p. [in Russian]
11. Filippova L. V. *Sotsializatsiya lichnosti i pedagogicheskaya deyatelnost obschestva* [Socialization of the individual and the pedagogical activity of society]: Dis. ... kand.filos. nauk, Perm, 1985. [in Russian]
12. Feldshteyn D. I. *Vzaimosvyaz vozmozhnostey obrazovaniya i psihologicheskikh zakonornostey razvitiya motivatsionno-potrebnostnoy sferyi lichnosti. Problemyi motivatsii obschestvenno-poleznoy deyatelnosti shkolnikov* [Interrelation of educational opportunities and psychological patterns of the development of the motivational and demanding sphere of personality]. М., 1984, pp. 3–31. [in Russian]

Статтю подано до редакції 10.05.2018 р.